

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ковальчук Даша Олександрівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державного податкового університету

Науковий керівник: Чайка Вікторія Вікторівна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фінансового та податкового права

Державного податкового університету

м. Ірпінь, Україна

Забезпечення належного рівня фінансування сектору національної безпеки та оборони є однією з найбільш складних проблем для України в сучасних умовах. Повномасштабна війна, яка триває вже два роки, висуває нагальну потребу у величезних фінансових ресурсах. За даними USAID 2024 року за два роки повномасштабного вторгнення в Україну загинуло понад 10 тисяч осіб, а близько 19 тисяч отримали поранення. Крім того, Україна втратила контроль над частиною своєї території, що призвело до зменшення виробничих потужностей, зростання безробіття, збільшення бідності та міграції населення¹.

Джерелом коштів для реалізації пріоритетних функцій держави у сфері національної безпеки та оборони є бюджетні ресурси. Проте наразі в Україні відсутня єдина бюджетна стратегія фінансування зазначеного сектору. Це ускладнює раціональний розподіл бюджетних коштів, підвищення ефективності їх використання та оптимізацію структури відповідних видатків бюджету. За оцінками експертів, потрібно розробити комплексну модель бюджетування сектору безпеки і оборони, яка б враховувала стратегічні цілі, загрози, ризики, пріоритети, можливості та обмеження.

Тобто, питання правового регулювання видатків бюджету на національну безпеку та оборону з урахуванням сучасних викликів та загроз є надзвичайно актуальним. Воно вимагає не тільки збільшення обсягів фінансування, але й підвищення якості його планування, виконання та контролю. Без цього неможливо забезпечити ефективне функціонування сектору безпеки і оборони та захист національних інтересів України.

В Україні правове регулювання фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони здійснюється на підставі низки нормативно-правових актів. Найважливішим з них є Закон України «Про національну безпеку

¹ Two Years After Russia's Full-Scale Invasion, Support for Ukraine is More Important than Ever | Statement by Administrator Samantha Power | U.S. Agency for International Development. U.S. Agency for International Development. URL: <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/feb-23-2024-two-years-after-russias-full-scale-invasion-support-ukraine-more-important-ever> (дата звернення: 26.02.2024).

України», який був прийнятий у 2018 році. Цей закон визначає мінімально допустимі межі фінансування сектору – не менше 5% запланованого ВВП, з яких принаймні 3% має спрямовуватися на потреби сил оборони. Також закон встановлює принципи, механізми та процедури формування, виконання та контролю за бюджетом сектору безпеки і оборони².

Відповідно до Бюджетного кодексу, до видатків держбюджету, що здійснюються на зазначені цілі, належать кошти на національну оборону, правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави. Ці видатки поділяються на функціональні та програмні класифікації, які дозволяють відслідковувати цільове та ефективне використання бюджетних коштів. Функціональна класифікація видатків держбюджету відображає сфери діяльності держави, на які спрямовуються бюджетні ресурси. Програмна класифікація видатків держбюджету відображає конкретні завдання та заходи, які фінансуються з бюджету³.

Держбюджет України на 2024 рік передбачає загальний обсяг видатків 3,3 трлн грн. Більшість експертів характеризують його як «воєнний бюджет» через суттєвий вплив зовнішнього фінансування та перерозподіл видатків на користь оборонних потреб. Зокрема, оборонний бюджет перевищить 21,6% ВВП⁴. Таким чином, загальний рівень фінансування сектору безпеки і оборони відповідає вимогам Закону України «Про національну безпеку України». Однак, це не означає, що ці кошти витрачаються оптимально та ефективно.

В умовах воєнного стану фінансування заходів національної безпеки та оборони здійснюється також місцевими бюджетами. Кошти спрямовуються на підтримку територіальної оборони, допомогу населенню, яке постраждало внаслідок бойових дій тощо. За даними Міністерства фінансів, у 2023 році місцеві бюджети виділили на ці цілі 8,7 млрд грн. Це становить лише 0,25% ВВП, що свідчить про низький рівень фінансової децентралізації у сфері національної безпеки та оборони⁵.

Водночас, незважаючи на важливість проблеми, залишається чимало недоліків у бюджетному забезпеченні національної безпеки та оборони. Це, зокрема, відсутність єдиної бюджетної стратегії у цій сфері, недостатня ефективність використання виділених коштів, корупційні прояви під час оборонних закупівель⁶.

Для вирішення окреслених проблем необхідно вжити низку заходів, а саме:

² Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 26.02.2024)

³ Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

⁴ Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 26.02.2024)

⁵ Міністерство Фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 26.02.2024).

⁶ Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 26.02.2024)

– розробити та запровадити єдину бюджетну стратегію фінансування сектору безпеки і оборони, яка б враховувала довгострокові та короткострокові цілі, потреби та ресурси;

– посилити систему контролю за ефективністю використання відповідних бюджетних коштів, зокрема, застосовувати принципи результативності, прозорості та відповідальності;

– удосконалити антикорупційне законодавство стосовно оборонних закупівель, забезпечити їх конкурентність, відкритість та громадський контроль.

Реалізація зазначених кроків сприятиме зміцненню обороноздатності України та фінансовій стійкості держави в умовах війни.

Отже, забезпечення належного фінансування сектору національної безпеки та оборони є пріоритетним завданням України на тлі триваючої повномасштабної війни з росією. Головним джерелом коштів на реалізацію оборонних функцій держави слугують бюджетні ресурси. В умовах воєнного стану роль державного та місцевих бюджетів щодо зміцнення обороноздатності країни суттєво зросла. Водночас аналіз чинного законодавства і практики його застосування свідчить про нагальну потребу у вдосконаленні бюджетно-правового регулювання у сфері національної безпеки та оборони. Ключовими напрямками такого вдосконалення мають стати розробка єдиної бюджетної стратегії фінансування сектору безпеки і оборони, посилення контролю за ефективністю використання відповідних бюджетних коштів, оптимізація антикорупційного законодавства щодо оборонних закупівель.